

nyin lódul meg majd a járgány, hogy az utasok kezei kaphodni kezdenek a rudak után, de szerencséjükre épp nem zuhannak el, mert akkor hirtelen pont megáll a piros szörnyeteg. Várjunk csak, mert nemsokára megjön a böjtje, hogy felelőtlenül báméskodtak, rögtön egymásnak esnek, méltatlankodnak, ugyanis száguldani kezd velük nyomban a trolibusz. Akár egy piszok alak, aki élvezettel szórakozik másokon.

A Kossuth tér előtti megállóban leszálltak, búcsúzáskor a férfi halkán megjegyezte: *Ha netán ismét előfordulna, hogy egy szarvasmarha miatt szomorúnak érezné magát, akkor olvassa ezt el!* Ezzel a lány kezébe nyomott valamit. Hazafelé kinyitotta az ajándékot, benne egy sorral, melyet félhangosan, akár egy imát, újra és újra mormolni kezdett, legettetve szemét a karcolt, vékony betűkön: *Nincs bukás! Irodalom van meg városovok! Nincs bukás! Irodalom van meg városovok! Nincs bukás!...*

„A BARÁTSÁG SZELLEME”

Szabó István (1931–1976) annak az írói nemzedéknek volt egyik legragyogóbb csillaga, amely az 1950-es évek elején – a legsötétebb Rákosi-éra után, az 1953-as „olvadás” idején – lépett színre. Az *Új Hang* közölte először novelláikat, majd az akkor létrehozott, oldottabb szellemű Magvető Kiadó vonultatta fel őket először az *EMBERAVATÁS* (1955) című antológiában. Sánta Ferenc, Galgóczi Erzsébet, Moldova György, Csurka István, Kamondy László mellett ő volt az a novellista, akire az akkori irodalmi világ rögvest felfigyelt. A háború utáni társadalmi átalakulás emelte ki és fel őket; ezek az ifjú tehetségek mintegy a kommunizmus szélárnyékából léptek elő – menten az „urbánus” versus „népi” irodalom rossz hagyományaitól. Szociális és kulturális értelemben homo novusok voltak; szinte mindegyikük a társadalom mély és szegény televényeiből jött, és többüket rokonította az is, hogy vidékről, falusi világból kerültek Budapestre. Ki a szétvert népi kollégiumok felől, ki a Színházművészeti Főiskola dramaturgosztályára kerülve jött az irodalomba.

Szabó István, a csereszegtomaji születésű parasztyerek (több évtizeden át Veszp-

rém megyéhez volt csatolva ez a Keszthely környéki vidék, de az író öntudatosan zalainak és „csereszeginék” vallotta magát; a Kodolányi János–Szabó István levelezés – egyebek között – ezt is dokumentálja)¹ már kamasz- és serdülőkorában olvasta a világ-irodalom java remekait – persze mentorainak útmutatását is követve, segítségükre is támaszkodva. Elsősorban az oroszokat – Tolsztojt, Csehovot, Gorkijt – szerette, de a parasztház petróleumlámpájának világánál például Giordano Brunót, Pascalt, Platónt, Hegelt, Kantot, misztikusokat is studiózott. Mindeközben özvegy apjával hajnaltól napestig művelte a földjüket, hordta a keszthelyi piacra az eladnivalót. Polgárit végzett; volt gyári és építkezési munkás, traktorista; behívták katonának, az Alföldön szolgált, de egészségi okokból elég hamar leszerelték.

Jankovich Ferenc, akivel szintén levelezett, nagy nehezen rávette, hogy mint „szakértségs” jöjjön fel a fővárosba, és végezzen egyetemet. Ösztöndíjat, kollégiumi helyet is szerzett neki. A cingár ter-

¹ KODOLÁNYI JÁNOS ÉS SZABÓ ISTVÁN LEVELEI. Szerk. Csűrös Miklós. Holnap, 1999.

metű, vékonypénzűnek látszó – bár a paraszti munkán edzett – fiatalember nem sokáig koptatta az egyetem padjait. Az első félév bölcsészvizsgáit még letette, de aztán kiiratkozott. Egyik levelében elmondja, hogy unta, utálta azt, amit az órákon hallgatnia kellett (csak Trencsényi-Waldapfel Imre ókori irodalomról szóló előadásait tekintette kivételnek). Attól tartott, hogy az akkori dialektikus marxizmussal átítatott stúdiumok megkeserítik benne azt, amit kisgyerek kora óta imádozott szerelmének és hivatásának tartott: az irodalmat. Így aztán a későbbi években egyik albérlétekből a másikba hurcolkodott. Nyaranta hazament, és idős apjának segített a földet művelni; ösztöndíjából, majd tiszteletdíjaiból anyagilag is igyekezett segíteni a korosodó, magányos gazdát. Az Írószövetség az 50-es évekbeli, fiatal tehetségeket támogató kisebb-nagyobb forrásaiból, honoráriumából úgy-ahogy megélt; idegenként, szinte lelki hontalanként egzisztált Budapesten.

Megjelent első novellagyűjteménye.² 1956 őszén Albániában is töltött pár írói vendéghehetet (a forradalom napjaiban érkezett haza). Később is küldözgették külföldre, járt az NDK-ban, Moszkvában, Lengyelországban is.

Már kisleányi korában is – keszthelyi „úrilányok” iránti reménytelen szerelmei mellett – falusi pajtsái jelentették számára a barátság fontos támaszát. Valamilyen különleges tekintélye lehetett előttük, pedig a cserszegi fiúk előtt is rejtegette azokat a füzeteket, amelyekbe korai (később megsemmisített) novelláit rótt. Ezek közül párat – gyöngybetűivel gondosan letisztázva – Kodolányinak is elküldött, és levélváltásaikban közösen elemezték ezeket a zsenyéket. Párszor meg is látogatta balatonakarattyai magányában az író.

Mikor a fővárosba jött 1953 szeptemberében, a Ménesi úti kollégiumban (az egykori „Eötvös”-ben) ismerkedett meg „könyvtáros barátaival” (ők is többségükben vidéki ifjak voltak). Élete végéig a ba-

rátjuk maradt. Kapcsolatukat nemcsak a „barátság szelleme” táplálta, de az is, hogy Szabó napestig könyvtári olvasótermekben töltötte az egyetemi óráktól mentesé vált idejét – falta a köteteket. Magyar és világirodalmat, tudományos műveket. Tulajdonképpen az ő „munkahelye” is a könyvtár lett. Eleinte a kollégiumban lévő Eötvös Könyvtárban olvasott, majd az Országos Széchényi Könyvtár olvasótermébe telepedett át, a Nemzeti Múzeum épületébe. Szinte „bérelt” helye volt a nagyolvasóban.

Barátságainak másik köre természetesen író és irodalmár barátokból állt.³ Elsősorban Kamondy Lászlóval ápolt mélyebb barátságot.

Az alábbiakban közölt öt levél egy levelegyüttesből van kiemelve. Ezeknek a négy könyvtáros barátnak írt leveleknek a sora többé-kevésbé folyamatos. 1955-től haláláig, 1976-ig ismételen golyóstollal ragadott, és játékos, évődő, nemegyszer vitriolos, ironikus szellemű leveleket adott postára nekik. Egyik-másik hosszabb epizódján néha napokig dolgozott. Többnyire a politikai humor viszi a prímet; akad közöttük olyan, ami a bolsevizmusról szóló swifti satírának hat. Szabó István mint író direkt módon sohasem politizált (elbeszéléseiben sem), ám az az előszava, amit *NE NÉZZ HÁTRA* című könyvéhez írt 1972-ben, épp politikai szókimondása miatt nem ment át a cenzúrán.⁴

Könyvtáros „komáinak” körét kezdetől fogva négy személy alkotta.

Közülük kettő itt nem szerepel a címzettek között. Az egyik Korbuly Dezső, aki szintén kollégista-évfolyamtársa volt, és könyvtárosnak készült; 1956-ban disszi-

² A LÁZADÓ (1956).

³ Író, költő és irodalmár barátaihoz írott leveleiből a *Holmi* 1990. 11. sz. közölt egy csokorra valót.

⁴ A Győri János szerkesztette *AZ ISTEN TEREMTMÉNYEI* című gyűjteményes kötete (Szépirodalmi, 1999) – egyéb hagyatékában maradt írásokkal együtt – ezt is tartalmazza.

dált, és történészként doktorált Münchenben. Korbullyal egy évtizeden át váltottak leveleket, ezekben elsősorban „nemzetpolitikai”, történelmi kérdésekről vitáztak. (A fő témájuk a németek, a németiség európai és magyar megítélése volt.)⁵ – A Papp Istvánnak adresszált Szabó-levelek sem szerepelnek összeállításunkban, de a levél-szövegek ismételten utalnak órá is. A két „István” közül a másik 1950-ben került Budapestre (majd 1951-ben az egyetemre), és bár Papp nem volt kollégista, a Pesti Barnabás utcai egyetemi épületben hamar összemeglegedtek. Egyebek mellett közös „zalaiságuk” volt és maradt évődő, meleg barátságuk, illetőleg az episztolák játékos fundamentuma – Papp István Zalaegerszegről származott. 1969-től 1982-ig ő volt az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központjának igazgatója, és mint nemzetközi hírű könyvtári szakember a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgató-helyetteseként vonult nyugállományba. – Ugyancsak dunántúli – Vas megyei –

származású volt Kiss Jenő, akihez az első két levél szól. Szintén szép könyvtárosi pályát futott be, és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatói székéből ment nyugdíjba; pár évvel ezután meghalt. (Kiss főigazgatósága alatt Papp István szakmai koncepciója alapján készült el a központi „Szabó Ervin” restaurált és kibővített épülete.) – Három levél szól Bereczky Lászlóhoz; róla a hosszabb levelekhez fűzött jegyzetekben olvashatók életrajzi információk. Ide csupán az kívánczok, hogy nem csak az *Új Könyvek* és a *Könyv, könyvtár, könyvtáros* főszerkesztője volt, hanem író is. Két kisregénye jelent meg (OKULÁSUL FIAMNAK, 1975; LOVAK KOHÁRON, 1986).

Talán ezeknek a leveleknek az emberi, írói minősége kedvet ébreszt Szabó István remek novelláinak (újra)olvasására is. (A *Holmi* hasábjain élt/él egy rovat ezen a címen: Találtam egy könyvet.)

Az alábbi leveleket betűhíven közöljük.

Fogarassy Miklós

SZABÓ ISTVÁN LEVELEI KÖNYVTÁROS BARÁTAIHOZ

Közléteszi Fogarassy Miklós

Kiss Jenőnek

Cserszegtomaj, 1955. július 9.

Kedves Jenő!

Levelednek igen megörültem: ez volt az első fecske, amely utánamjött és felkeresett nagy magányosságomban. Jólesett, hogy gondoltál rám s az különösen tetszett, hogy ilyen lelkiismeretes ember vagy s igyekszel elejét venni a köztünk fennálló esetleges félreértésnek, mely a „Torma bácsi” révén keletkezett. Mondom, ez a nemes aggodalom s figyelmisség tetszett legjobban: szemmel láthatóan nem akarsz világgá bocsáta-

⁵ A Szabó István–Korbuly Dezső-levelezés egy része megjelent a *Hitel*ben, 2002. 10. sz.